

ЛІТЕРАТУРА

1. Боришевський М. І. Виховання у дітей статевої самосвідомості / М. І. Боришевський // Вихователю про психологію та педагогіку сексуального розвитку дитини. – К. : Ін-т змісту і методів навчання, 1996. – С. 19–27.
2. Галустян Ю.М. Деякі аспекти гендерної ідентифікації та соціалізації особистості // Український соціум. – 2004. – № 1 (3). – С. 7–13.
3. Говорун Т., Кікінежді О. Стать та сексуальність: психологічний ракурс: навч. посібник / Т.Говорун, О.Кікінежді. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 1999. – 384с.
4. Говорун Т.В. Гендерні аспекти усвідомленого батьківства : навч. посібник / Т.В. Говорун, В.П. Кравець, О.М. Кікінежді, О.Б. Кізь. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2004. – 144 с.
5. Кравець В.П. Статева соціалізація дітей і підлітків: закономірності та гендерні особливості : монографія / В.П. Кравець. – Тернопіль : ТНПУ, 2008. – 476 с.
6. Лавриненко Н.В. Женщина: самореализация в семье и обществе (гендерный аспект) / Н.В. Лавриненко. – К.: ВИПОЛ, 1999. – 172 с.
7. Оксамитна С.М. Гендерні відносини крізь призму громадської думки в Україні і світі / С.М. Оксамитна // Гендерна перспектива / [упоряд. В. Агеєва]. – К. : Факт, 2004. – С. 135–147.
8. Сухомлинский В. А. Книга о любви / В.А. Сухомлинский. – М. : Мол. гвардия, 1983. – 191 с.
9. Ткалич М.Г. Гендерна психологія : навчальний посібник / М.Г. Ткалич. – К. : Академвидав, 2011. – 248 с.

Миц П.

Науковий керівник – доц. Адамська З.М.

ПРОБЛЕМА РОЗВИТКУ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ У СТУДЕНТІВ – ПСИХОЛОГІВ

соціального інтелекту особистості є недостатньо вивченою в психологічній літературі. Це пояснюється, насамперед, тим, що в сучасних психологічних дослідженнях досить мало уваги приділяється вивченню саме проблеми сутності й функцій соціального інтелекту.

Через відсутність системних досліджень, присвячених феномену розвитку соціального інтелекту, у психології вивчалися лише окремі складові поняття соціального інтелекту та його розвитку: соціальна компетентність (В.М. Куніцина), комунікативні здібності (Н.М. Ануфрієва, Н.В. Волошина, П.А. Гончарук), емоційний інтелект (Н.І. Булка, Е.Л. Носенко, С.В. Руденко). Уявлення про розвиток соціального інтелекту розкрито крізь вікову періодизацію та надбання у сфері вікової психології Д.Б. Ельконіна та Ж.Піаже. Структура соціального інтелекту розглядалася в дослідженнях Майер-Саловея-Карузо, Г.П. Геранюшкіної, А.І. Савенкова, А. Мельник та ін. При цьому психологічні механізми соціального інтелекту вивчені недостатньо, також на недостатньому рівні вивчені прояви соціального інтелекту в професійній діяльності.

Особливу роль соціальний інтелект відіграє у соціономічних професіях (типу "людина – людина"), які потребують високого рівня розвитку якостей, що забезпечують успішність й ефективність у стосунках з людьми. До таких професій належить і професія психолога. Вивчення проблеми розвитку особистості майбутнього психолога репрезентовано у психологічній літературі широким колом дослідників, зокрема: М. Аміновим, О. Бодальовим, О. Власовою, Дж. Гілфордом, В. Куніциною, Л. Лепіховою, О. Михайловою (Альошиною), В. Панком, Н. Пов'якель, О. Санніковою, Р. Стернбергом, Н. Чепелевою та ін.

Саме недостатня теоретична та практична розробленість даної проблеми визначили мету нашого дослідження – теоретичний аналіз психологічних особливостей розвитку соціального інтелекту у студентів - майбутніх психологів.

Соціальний інтелект вивчався багатьма дослідниками (Н.М. Ануфрієвою, Н.І. Булкою, Н.В. Волошиною, Г.П. Геранюшкіною, Дж. Гілфордом, П.А.Гончарук, В.М. Куніциною, Майер-Саловеєм-Карузо, А.А. Мельник, Е.Л.Носенко, Г.Олпортом, С.В. Руденко, А. І. Савенковою, Е.Торндайком та ін.). Хоча соціальний інтелект, крім того, що є однією з важливих складових процесу життєдіяльності людини, великою мірою детермінує пізнання і розуміння особистістю як своїх дій, вчинків, діяльності загалом, так і інших людей. Деякі психологи, зокрема, Дж. Рензулі, Н. Кентор відносять соціальний інтелект до структурних компонентів комунікативних здібностей людини, адже вважають, що саме він відповідає за розуміння суб'єктом вербальних і невербальних реакцій особистості [2].

Однак жодною мірою не викликає сумнівів те, що саме соціальний інтелект допомагає людині прогнозувати міжособистісні стосунки, інтуїтивно передбачати те чи інше завершення певних ситуацій, що свідчить про достатньо виражене почуття емпатії особистості з високим рівнем розвитку соціального інтелекту. Люди з високим рівнем розвитку соціального інтелекту відрізняються психологічною витривалістю, стресостійкістю, що допомагає їм з гідністю виходити з різного роду проблем, приймати самостійні рішення навіть в екстремальних ситуаціях і при цьому не боятися допустити помилку або потерпіти невдачу.

Першовідкривачем означеного психологічного феномену традиційно вважається Е. Торндайк, який визначив його як загальну здатність розуміти інших людей, діяти мудро стосовно них, бути «далекоглядними в міжособистісних стосунках» [3, с. 71-72].

Г. Айзенк дав інше трактування, розуміючи соціальний інтелект як результат розвитку загального інтелекту під впливом зовнішніх соціокультурних чинників [5].

Дж. Гілфорд, услід за Е. Торндайком та Д. Кітінгом, стверджував, що соціальний інтелект є незалежним фактором і не пов'язаний з «фактором G», тобто загальним інтелектом [6]. Дослідник розглядав соціальний інтелект як здібність, що визначає успішність оцінки прогнозування й розуміння поведінки людей. У дослідження Дж. Гілфорда і М. Саллівена соціальний інтелект займає проміжну позицію між предметним інтелектом й особистісними характеристиками індивіда [11].

У структурній моделі інтелекту Дж. Гілфорда соціальний (поведінковий) інтелект представлений у вигляді системи здатностей, які можуть бути описані в просторі трьох змінних: «зміст», «результати», «операції». У цьому контексті, одну з операцій, яку виокремив вчений, «пізнання, спрямоване на поведінку», було позначено як «CB» (cognition of behavior). Цей процес включає 6 складових:

- 1) пізнання елементів поведінки (CBU) – здатність виділяти з контексту вербальну й невербальну експресію в поведінці;
- 2) пізнання класів поведінки (CBC) – здатність розпізнавати загальні властивості в потоці експресивної або ситуативної поведінкової інформації;
- 3) пізнання взаємин поведінки (CBR) – здатність розуміти стосунки, що існують між одиницями інформації в поведінці;
- 4) пізнання систем поведінки (CBS) – здатність розуміти логіку розвитку цілісних ситуацій взаємодії людей, зміст їх поведінки в цих ситуаціях;
- 5) пізнання перетворень поведінки (CBT) – здатність розуміти зміни значення подібної поведінки (вербальної або невербальної) у різних ситуаційних контекстах;
- 6) пізнання результатів поведінки (CBI) – здатність передбачати наслідки поведінки, виходячи з наявної інформації [7].

Феномен соціального інтелекту є предметом вивчення і у вітчизняній психології. Зокрема, М.І. Бобнева визначила його як здатність вбачати й вловлювати складні стосунки й залежності в соціальній сфері. Рівень соціального інтелекту дослідниця пов'язує з рівнем загального інтелекту. Високий рівень останнього є лише необхідною, але не достатньою умовою соціального розвитку особистості. Він може сприяти соціальному розвитку, але не заміщати й не обумовлювати його [5].

А.Л. Южанінова виокремлює соціальний інтелект як один з факторів структури інтелекту, поряд з «практичним» і «логічним». Останні відображають сферу суб'єкт-об'єктних стосунків, а соціальний інтелект суб'єкт-суб'єктних. Дослідниця розглядає соціальний інтелект як особливу соціальну здатність у трьох вимірах: соціально-перцептивних здатностей, соціальної уяви й соціальної техніки спілкування. Вона пов'язує соціальний інтелект зі здатністю до соціального пристосування: чим він вищий, тим більш адаптованою до оточення є людина [10].

Соціальний інтелект дозволяє досить глибоко зрозуміти іншу людину. При цьому Н.А. Амінова, С.В. Руденко, Н.В. Волошина та багато інших дослідників вважають, що існує певна стала сукупність базових динамічних структур соціального інтелекту, які дозволяють людині адекватно й емпатійно здійснювати взаємодію з іншими суб'єктами соціальної взаємодії.

Соціальний інтелект кожної людини піддається розвитку в межах об'єктивно заданого соціокультурного простору, в якому вже сформувалися певні норми поведінки та соціальної взаємодії. Ці сталі норми є ніби кристалізованими фреймами у структурі соціального інтелекту. Проблема кристалізації соціального інтелекту в теоретичній та практичній психології лише починає розроблятися. Зокрема, потребує вивчення питання щодо характеру та форми структурування цих норм в індивідуальну складову на рівні соціального інтелекту. Сучасні явища суспільного та культурного життя формують нові вимоги до соціального інтелекту людини, який відображуватиме пріоритетні на цей момент ціннісні орієнтації суб'єктів соціальної взаємодії, що поєднані завдяки новим культурним, етнічним, національним та цивілізаційним процесам [2].

На відміну від загального інтелекту соціальний інтелект кожної окремої людини орієнтується не лише на середньостатистичні соціальні норми. Його нормативність визначена як орієнтацією на соціальні, морально-етичні стандарти близького до людини оточення, так і протилежно тенденцією – бажанням індивіда зайняти в соціумі своє власне місце, завдяки чому цінним для суб'єкта стає його відмінність від інших, власна унікальність та неповторність тощо [5].

Можна сказати, що соціальний інтелект зумовлюється сукупністю подій, інформаційних обмінів людини з навколишнім світом. Соціальний інтелект забезпечує процес, характер, оцінку та регуляцію спілкування з іншими, соціальний обмін та орієнтацію суб'єкта в соціумі, характеризується як стереотипністю, так й унікальністю. Проблема соціального інтелекту як індивідуального, суб'єктного утворення передбачає розв'язання людиною цілі низки завдань, які потребують спеціального дослідження та аналізу.

Е.З. Івашкевич в структурі соціального інтелекту виділяє такі підструктури:

□ *когнітивна підструктура соціального інтелекту* – сукупність досить стійких знань, оцінок, правил інтерпретації подій, поведінки людей, їх взаємин тощо, на основі сформованої системи

інтерпретацій на мікроструктурному і макроструктурному рівнях;

□ *мнемічна складова соціального інтелекту* – наявність в індивіда здатності до інтерпретації явищ, подій життя, поведінки інших людей і свого власного як суб'єкта цих подій;

□ *емпатійна складова соціального інтелекту* більшою мірою залежить від того, яку форму поведінки індивід обирає як пріоритетну, що очікує від суб'єктів, які його оточують, який ціннісний інтерпретаційний комплекс у ставленні до навколишнього світу сформувався у людини, які можливості є у цього індивіда в плані використання механізмів антиципації у розв'язанні різних проблем соціального життя тощо [5].

Особливу актуальність має проблема розвитку соціального інтелекту в майбутніх психологів, професійна діяльність яких базується на безпосередній взаємодії з людьми та наданні їм психологічної допомоги. На думку багатьох дослідників (Н.А. Амінова, М.Л. Кубишкіна, М.В. Молоканов, О.Л. Южанінова та ін.) особистісні якості психолога виступають найважливішим фактором успіху його професійної діяльності. З цієї точки зору домінуючим виявляється вивчення його у взаємозв'язку з особистісними якостями, що дозволяє виявити місце соціального інтелекту в професійній діяльності та особистісному розвитку практичного психолога.

Аналіз праць дослідників соціального інтелекту, зокрема Н.В. Волошиної, Г.П. Геранюшкіної, Дж. Гілфорда, П.А. Гончарук, В.М. Куніциної, А.А. Мельник, Е.Л. Носенко, Г.Олпорт, С.В. Руденко, А. І. Савенкової, Е.Торндайка та ін., дозволяє нам зробити висновок, що в структурі особистісних якостей, необхідних успішному психологу-консультанту важливе місце посідають показники соціального інтелекту. Відзначимо, що для кожного етапу психологічного консультування пріоритетним буде свій компонент соціального інтелекту. Компоненти соціального інтелекту проявляються в умінні використовувати вербальні та невербальні засоби передачі інформації, дізнаватися про клієнта якомога більше, реконструювати всі деталі контексту бесіди, який досліджується, прогнозувати результат виконаної роботи тощо [7].

Висновки. Здійснений теоретичний аналіз дозволяє зробити висновки про те, що феномен соціального інтелекту є новим як для зарубіжної, так і для вітчизняної науки. Його концептуалізація стала можливою на межі загальної, вікової, соціальної, когнітивної психології та персонології. Соціальний інтелект – стійка специфічна здатність розуміти самого себе та інших людей, їх взаємини, прогнозувати міжособистісні події на основі індивідуальних розумових процесів, афективного реагування та соціального досвіду.

Узагальнюючи різні підходи щодо природи соціального інтелекту ми прийшли до висновку, що успішність діяльності психолога може бути забезпечена при наявності високого рівня соціального інтелекту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Альохіна Н.В. Соціальний інтелект в структурі соціальної компетентності фахівців фармації / Н.В. Альохіна // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. – Харків: Видавництво ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 1994. - №10. – Серія: Психологія. – Вип.51. – 2013. – С.60-63.
2. Кохан В.В. Соціальний інтелект як предмет дослідження когнітивної соціології / В.В. Кохан // Нова парадигма: [журнал наукових праць] / Гол. ред. В.П. Бех.; – Вип.75. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2008. – С. 205-212.
3. Ляховець Л.О. Теоретико-методологічні підходи до вивчення феномену соціального інтелекту. //Л.О. Ляховець // Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами: зб. наук. праць Відкритого міжнародного університету розвитку людини “Україна”, Інституту спеціальної педагогіки АПН України, Інституту вищої освіти АПН України / гол. ред. Таланчук П.М та ін. – К.: Університет “Україна”, 2008. – №5 (7). – С. 410-418.
4. Мельник А.А. Соціальний інтелект як багатокомпонентна структура /А.А.Мельник// Матеріали міжнародної молодіжної науково-практичної конференції «Вектори психології – 2010». – Х.: ООО «Ріф», 2010. – С.66-68.
5. Руденко С.В. Феномен соціального інтелекту на сучасному етапі розвитку психологічної науки / С.В. Руденко // Актуальні проблеми психології. Т.1.: Соціальна психологія. Організаційна психологія. Економічна психологія.: зб. наук. пр. Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. Максименка С.Д., Карамушки Л.М. – К.: Міленіум, 2004. – Вип.13. – 166с. – С.85-87.

Ліяніна Ю.

Науковий керівник – доц. Свідерська Г. М.

СТАВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ДО ВЛАСНОЇ ЗОВНІШНОСТІ ЯК ПРЕДМЕТ ДОСЛІДЖЕНЬ У ЗАРУБІЖНІЙ ТА ВІТЧИЗНЯНІЙ ПСИХОЛОГІЇ

Актуальність проблеми. Інтерес людей до власної зовнішності спостерігався в різні часи. Він пов'язувався не тільки з тими почуттями, що викликає в оточення зовнішність людини, але й з можливістю соціальної типізації людей за зовнішніми ознаками. У сучасному суспільстві хвилювання людей через власну зовнішність досягло розмірів епідемії. На нашу думку багато в чому це є наслідком того, що люди досить часто формують стереотипні судження про партнерів по взаємодії на основі їхнього зовнішнього вигляду.

Мета статті полягає у теоретичному дослідженні основних підходів до вивчення ставлення особистості до власної зовнішності у працях зарубіжних та вітчизняних психологів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Концепція тілесного увійшла в науковий обіг багато